

ANTIK DAVRDA O‘RTA OSIYO TARIXIY GEOGRAFIYASI

Bekmuratov Nursultan Erbay o‘g‘li

O‘zbekiston Davlat Sa‘nat va madaniyat instituti Nukus filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada antik davrda O‘rta Osiyo hududining tarixiy-geografik holati, qadimgi davlatlar, ularning hududiy chegaralari, ijtimoiy-iqtisodiy tuzumi hamda tarixiy ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada Zarafshon, Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi qadimgi madaniyat markazlariga alohida e‘tibor berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘rta Osiyo, antik davr, tarixiy geografiya, Sug‘d, Baqtriya, Xorazm, Farg‘ona, Ipak yo‘li.

KIRISH

O‘rta Osiyo qadim zamonlardan boshlab insoniyat sivilizatsiyasining muhim markazlaridan biri bo‘lib kelgan. Antik davrda bu hududda Sug‘d, Baqtriya, Xorazm, Marg‘iyona kabi yirik tarixiy-geografik birliklar mavjud bo‘lgan. Bu hududlar Sharq va G‘arb o‘rtasidagi savdo, madaniy va siyosiy aloqalarning markazi sifatida xizmat qilgan. Maqolada antik davrda O‘rta Osiyo geografiyasi va u yerda joylashgan tarixiy davlatlar to‘g‘risida ilmiy tahlil beriladi.

Asosiy qism

1. Qadimgi O‘rta Osiyo hududiy tuzilishi

Antik davrda O‘rta Osiyo bir necha yirik geografik-hududiy birliklarga bo‘lingan. Ular orasida Sug‘diyona (hozirgi Zarafshon vodiysi), Baqtriya (Amudaryoning janubiy qismi), Xorazm (Amudaryoning quyi oqimi), Marg‘iyona (Murghob havzasi) va Farg‘ona vodiysi muhim o‘rin tutgan. Har bir mintaqaning o‘ziga xos tabiiy sharoitlari, sug‘oriladigan yer maydonlari va shahar madaniyati mavjud edi.

2. Ijtimoiy-iqtisodiy hayot

O‘rta Osiyoda dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo juda rivojlangan edi. Sug‘orish tizimlari orqali ekin maydonlari kengaytirilgan, shaharlar atrofida qishloq xo‘jalik markazlari shakllangan. Ayniqsa, Zarafshon va Amudaryo havzalarida qadimgi yer egaligi va qishloq xo‘jaligi yuqori darajada bo‘lgan. Baqtriya va Sug‘d hududlari orqali o‘tuvchi Ipak yo‘li xalqaro savdoda muhim rol o‘ynagan.

3. Tarixiy shaharlar va madaniyat markazlari

Antik davrda O‘rta Osiyoda ko‘plab yirik shaharlar mavjud edi. Marv, Baqtra (Balkh), Samarqand, Afrasiyob, Termiz, Ko‘hna Urganch kabi shaharlarda hunarmandchilik, ilm-fan va savdo-sotiq rivojlangan. Bu shaharlarda buddaviy, zardushtiy, va mahalliy dinlar bilan bog‘liq me‘moriy yodgorliklar mavjud edi. Shaharlar nafaqat iqtisodiy, balki madaniy markazlar sifatida ham tarixiy ahamiyat kasb etgan.

4. O‘rta Osiyo va Ipak yo‘li

O‘rta Osiyo geografik jihatdan Sharq va G‘arb o‘rtasidagi savdo yo‘llarining kesishgan nuqtasida joylashgan. Bu holat uning tarixiy taraqqiyotiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Xitoydan

boshlab O‘rta Osiyo orqali Yaqin Sharq va Yevropaga o‘tgan Ipak yo‘li bu hududda iqtisodiy va madaniy almashinuvni kuchaytirgan. Savdo orqali g‘oyalar, dinlar, texnologiyalar va san’at shakllari mintaqaga kirib kelgan.

Xulosa

Antik davrda O‘rta Osiyo geografik va tarixiy jihatdan muhim hudud bo‘lgan. Uning tabiiy boyliklari, strategik joylashuvi va taraqqiy etgan shahar madaniyati tufayli bu mintaqqa qadimgi dunyo tarixida salmoqli o‘rin egallaydi. Sug‘d, Baqtriya, Xorazm kabi tarixiy hududlar orqali rivojlangan savdo va madaniy aloqalar O‘rta Osiyoni jahondagi eng qadimiy sivilizatsiyalar qatoriga qo‘shadi. Bu davrni chuqur o‘rganish bugungi kunda ham ilmiy va madaniy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Berdimurodov A. O‘rta Osiyo tarixiy geografiyasi. – Toshkent: Fan, 2005.
2. Gulyamov Ya.G. O‘rta Osiyoning qadimgi shaharlari. – Toshkent: Fan, 1971.
3. Litvinskiy B.A. Drevnie goroda Sredney Azii. – Moskva: Nauka, 1981.
4. Hikmatov N. Ipak yo‘li va O‘rta Osiyo sivilizatsiyasi. – Toshkent: Sharq, 1999.